

ISBN 978-86-82873-21-1

ЗБОРНИК ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

I

ПОСВЕЋЕНО ДР ДРАГУ ЋУПИЋУ
ПОВОДОМ 75-ГОДИШЊИЦЕ ЖИВОТА

Уређивачки одбор:

др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома,
дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ,
др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, др Стана Ристић,
научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Главни уредник:

Срето Танасић

БЕОГРАД

2008

ISBN 978-86-82873-21-1

УДК 811.163.1'373

2008.

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ, Београд

НЕЗАПАЖЕНА МИНИЈАТУРА ДИЈАЛЕКАТСКЕ ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ¹

Рад садржи коментаре везане за поједине лексичке јединице, већином сремачке дијалектизме, у лексикографском прилогу *Србске речи*, аутора Јована Балугџића, објављеном 1848. године у часопису *Подунавка* (у пет наставака).

Кључне речи: дијалекатска лексикографија, Јован Балугџић, *Србске речи*, Вуков *Српски рјечник* (1818), терминологије.

Љубазношћу и несебичношћу јосјодина Милорага Радевића, дујодушињеј сарадника Истјоријској инстјијуџа у Беојраду, нашао се овај лексикојрафски јрилој, објављен далеке 1848. јодине, у моме јосејду. Овом ја јриликом, уз неколике коменјшаре, јпредајем јосјодину Драју Ђујићу као скромно уздарје.

Године 1848. у Београду, у часопису *Подунавка*, у пет наставака,² излази текст под називом *Србске речи*, управо – лексикографски прилог који је потписао Јован Балугџић (1820–1872), свршени учитељ, административни радник на разним дужностима, те секретар негдашњег Министарства унутрашњих дела.³ У дну текста, с леве стране, записано је:

¹ Овај текст је настао као резултат рада на пројекту *Дијалектолошка истраживања српској језичкој јросјора* (ЕДБ 148001), који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

² *Подунавка*, Београд, 26. III и 2, 9, 16. и 23. IV 1848, бр. 13, с. 53–54; бр. 14, с. 57–59; бр. 15, с. 62–63; бр. 16, с. 66–68 и бр. 17, с. 71–72.

³ Три године након објављивања *Србских речи* (1851), у Гласнику Друштва српске словесности објављена је Балугџићева расправа *О јлајолима народној јовора*, а његов приказ Захаријевићеве *Српске јрамајшике* (*Подунавка*, 1848) био је повод за безмало трогодишњу полемику. У неколико својих чланака и расправа он се бави питањима књижевног и народног језика (*Подунавка*, 1848, 1850; *Српске новине*, 1650). Такође, Ј. Балугџић је писао и дидактичку литературу, текстове базиране на етнографским подацима, фолклористичке прилоге и друго. Детаљније о Јовану Балугџићу в. у *Лексикон јшсаца Јујославије*, Нови Сад, Матица српска, 1972, I, стр. 140.

У Црниљеву, јер је овај минијатурни дијалекатски речник настао у време Балугџићевога службовања у Мачви, тј. у двама селима Подринског округа, од којих је једно било Црниљево. Међутим, по речима самога Балугџића, родом Сремца, које се могу прочитати у оквиру уводне напомене, то су углавном сремачки дијалектизми, од којих је неке свакако могао чути и током свога четворогодишњег учитељевања у Срему: „Мало има речи које сам ја у овом крају Србије чуо, него су највише из уста Сремаца црпљене, зато ће се доста њи наћи за које се рећи може да су пределење. Ја сам оне речи писао који значење у поменутоме речнику (Вуков Рјечник из 1818 – прим. аутора) не налазим, и о којима мислим да без њи Србин не може баш сасвим бити, а налази се још доста речи, који је значење у Срему другојачије него овде, или је овде другојачије него у Срему, или речнику...“

Темељи много чега у нашој филологији, па и темељи дијалекатске лексикографије, постављени су, на изванредан начин, првим издањем Вуковог Рјечника. И управо је овај невелики речник из *Подунавке* сачињен као диференцијални у односу на сремачку лексикону заступљену у Вуковом Рјечнику из 1818.⁴ Он садржи 274 одреднице распоређене у пет наставака [1. *ајкача – издирајџи*, 2. *издирајџи се – обрвка*, 3. *обрџан – ѿ-ѿрајџишце*, 4. *ѿоумайџи се – ѿрајџи*, 5. *ѿрај – јемојџина*]. Међутим, број представљених лексичких јединица заправо је унеколико већи, јер их налазимо и на десној страни речничког текста – уметнуте у експликацију значења одреднице (најчешће је у питању давање видског парњака одређене глаголске лексеме).

Проћи ће готово век и по од Балугџићевих *Србских речи*, и тада ће се међу корицама *Српској дијалектолошкој зборника* почети налазити драгоцене речници „лексикографа аматера“ (нпр. правника, агронома), најчешће са призренско-тимочког дијалекатског подручја, чије ће рукописе професор Павле Ивић дочекивати с нескривеном радошћу. Ређе су се тога приметнога посла желели прихватити стручњаци, али ипак смо добили *Речник ѿвора Зајараца*, аутора Драга и Жељка Ђупића, *Из лексике Васојевића*, аутора Раде Стијовић, те *Речник ѿвора јабланичкој краја*, аутора Радмиле Жугић.

⁴ Аутор *Србских речи* није следио Вукову ортографску реформу. Држао се, додуше недоследно (нпр. *одасѿрејџи*), етимолошкога правописа, па се тако, између осталог, именеце мушкога рода обележавају финалним дебелим *јер* (нпр. *грекѿ, мамлазѿ*), као и облици неодређеног вида придева у мушком роду (*наѿрујџанѿ, сочанѿ*), док се сонанти *љ* и *њ* често бележе као *љѿ* и *њѿ*, тј. са танким *јер* (*ѿреврѿљѿѿѿѿ, конѿѿѿѿѿ*), а гласовне промене које се одигравају између префикса и коренске морфеме не одражавају се у писању (нпр. *обкољѿѿи, разѿаѿељѿѿи*).

1.

Иако Ј. Балугџић у *Најомени* на почетку *Србских речи* истиче да је у своје слободно време „почео записивати речи које се у речнику г. Вука не налазе“, у Вуковоме *Српском рјечнику* из 1818. проналазимо неколике речи, њих двадесетак (мање од десет процената), понеку са нешто друкчијим фонетским ликом, којих има и у Балугџићевоме лексикографском прилогу из *Подунавке*. Такође, у првоме издању Вуковога Рјечника могу се прочитати одреднице: *жесџина* и *жесџок*, *збабаџи се*, *оџлуџиџи се*, *оџуџа*, *џакосџи* и *џакосџан*, *џаћел* (без дефиниције, само са примером „одреш’те ми свилене паћеле“), *џлесан*, *џодбијање* и *џодбијаџи*, *сувише*, *џоља*, *уреџи*, али не и: *жесџиџи се*, *збабан*, *оџлушак*, *оџуџаџи*, *џакосџиџи*, *зайаћелиџи*, *џлеснив*, *џодбијаџ*, *сувишак*, *џољаџи* и *уречен*, које пак налазимо код Балугџића. Код њега ће се наћи и *окленуџи*, док код Вука постоји само имперфективно *оклеваџи*.

Неколике одреднице које се јављају и у *Српском рјечнику* и у *Српским речима*, као што су *кончаџи*, *ласџавиџа*, *мекуџа*, *наканџи се*, *наџруниџи*, *џодиџи*, *џомоћник*, *џребраџи*, *рскање/рскаџи*, *џрай*, *џрљаџи*, *увраџиџи се*, *чини* и *шара*, немају идентична значења. Дефиниције наведених лема у Вуковоме *Рјечнику* углавном су познате и блиске данашњем читаоцу, што се не може рећи за дефиниције које уз ове леме даје Балугџић. Разлог ове „нечиткости“ лежи у преносу значења, најчешће код глаголских лема, па тако код Балугџића читамо следећа специфична значења: *наџруниџи* „напакостити, зло за зло вратити коме“, *џребраџи* „вели се за онога, који је на смрти“, *џрљаџи* као „наглити онамо, куд без допуштења није слободно ићи или улазити“, али налазимо, на пример, и *ласџавиџу* као коларски термин.

Међутим, када је реч о другоме издању *Српског рјечника*, објављеном 1852. године (одреднице наводим према трећем издању, *Рјечник* 1898), Вук је у Предговору навео да је сам сакупљао неке од речи уз које стоји ознака у *Сријему*, а да су му неке дали Адам Драгосављевић и пок. Аврам Панић (из Шида). У овоме издању већ се налази близу шездесет процената одредница из *Србских речи*. Наравно, и ту ће се наћи петнаестак одредница са значењем другачијим од онога које читамо у Балугџићевом прилогу, или пак са само једним од значења која је он забележио: *кончаџи*, *лучаџ*, *наџраџи*, *оџужиџи*, *очајник*, *џодбијаџ*, *џомоћник*, *џржница*, *разоноџи*, *џињџи*, *уџајаџи*, *чини*. Такође, наћи ће се и фонетски ликови *зимоџрижљив*, *кравајноша*, *наусџиџе*, за разлику од Балугџићевих *зимоџрежљив*, *крављаноша*, *наусџиџе* (нем. *mündlich*), као и нека друга лексема из истог семантичко-деривационог гнезда: адјектив *џоџан*, али не и хлеб *џоџаџ*.

Ознаку „у Сријему“ понеле су код Вука следеће леме: *ајкаџа*, *вашаџ*, *занављаџи*, *зимоџрижљив*, *кање*, *крављ*, *лучаџ*, *обиџа*, *ободџа*, *оџлави-*

на, *ѿалацаѿи*, *ѿаћело/ѿаћео*, *ѿодбијач*, *ѿодлажањ*, *ѿоимати*, *ѿоѿраѿише*, *реуља*, *ѿинач*, *ѿињѿиѿи*; а оне се налазе и у *Србским речима*, тамо покад-што са друкчијим фонетским ликом или незнатно друкчијим значењем.

И у овоме издању *Рјечника* нису за неколике лексеме (нпр. *ајкача*, *звонцаѿи*, *ѿребраѿи*, *ѿраѿаѿи*) забележена пренесена значења, онаква каква постоје у *Србским речима*. Одредници *ѿоимати* приписао је Вук чак три значења: узимати; извличити вуну; хоће да умре (нем. im Sterben liegen), од којих је само треће истоветно са јединим значењем које је за глагол *ѿоимати* дао Балугѿић: „оће да ме загуши“. Код Балугѿића имамо одредницу *ѿоѿраѿишице*, дефинисану као „мали послови, околу кои се више пута једним трагом ићи мора“, и са дублетном лексемом *ѿошурице*. У другом издању *Рјечника* Вук је, међутим, навео два значења за одредницу *ѿоѿраѿише*: 1. „оспице (...) exanthema postumum“; 2. „свиње које се међу на жир гдје су већ једне исхрањене“, а *ѿошурице* или *ѿошурлије* дефинисао је као *Kleinigkeit* (ситнице).

2.

Лексичке јединице у лексикографскоме прилогу Ј. Балугѿића већином својом припадају најразличитијим областима традиционалнога сеоског живота, тј. материјалној и духовној култури у најширем смислу. Међутим, очигледно је да има и лексема које нису „својина“ само руралних сремачких средина, као што су: *дожуђен*, *на сумориѿи се*, *науснице* (= наизуст), *оѿлушак*, *оцајник*, *ѿакосѿиѿи*, *ѿоневидѿи се*, *ѿрекословиѿи*, *роѿац*, *сдуѿиѿи се*, *суѿиѿи*, *уречен*, *чанѿризало* и сличне.

Лексика тзв. народне терминологије („лексика фолклорних анахронизама“, како је назива Е. Фекете), побележена од стране аутора *Србских речи*, може се сврстати у различите семантичке области: сточарство, ручни рад (углавном ткање), исхрана, називи за људе (према делатности коју неко лице врши, или према некој особини коју поседује у изразитој мери), кућа, делови куће и покућство, флора (везано за пољопривреду), фауна, оруђе за обављање одређених послова, коларство, свадба. Највећи део прибележених речи означава појмове и радње везане за коларску и ткачку делатност, као и за сточарство.

Десетак лексема из Балугѿићевога прилога нашло се у речнику у оквиру *Војвођанске коларске ѿерминологије* (Вуковић и др. 1984: 133–218), уз напомену да су значења двеју лексема у томе речнику другачија од забележених у разматраноме лексикографском прилогу: *ајкача*, *дрек* (= задњи/предњи трап), *обрѿањ*, *оѿлавина*, *огуздаѿи*, *ѿоводац*, *ѿодлажањ* (али и *ѿодложањ*, *ѿодлажѿи*, *ѿодлажје*, *ѿодлажѿик* итд.), *ѿомоћник*, *ѿомоћнице* (мн.), *ѿраѿ* (= задњи доњи део кола).

У Србским речима има тринаест одредница везаних за гајење стоке, од којих се пет и данас могу чути у сремским селима, о чему сведоче подаци забележени у *Пасџирској ѿтерминологији Срема*, тј. у речнику који је саставни део ове монографије (Бошњаковић 1985: 101–158): *ајкача*, *мекуша*, *нерасџ*, *ревуља*, *сируџка*. Лексема *мекуша* код Балугџића је репрезентант семеме „трава мекана, ситна, а и сено од ње“, док је код Бошњаковића овом лексемом репрезентована семема „мекана на млеку“. Балугџићева пак одредница *ресуља* „овца дугачке власате вуне“ има код Бошњаковића унеколико измењен фонетски лик, а будући да је у питању раса оваца, обичан је множински облик *ревуље/реуље*. Напомињем да се у *Пасџирској ѿтерминологији Срема* није нашао „женски парњак“ за лексему *џоведар* (в. *џоведарка* код Балугџића).

Када је реч о терминима везаним за кућу и покућство, овде се може наћи двадесетак лексичких јединица из тога домена, од којих осам постоји у речнику датом у *Терминологији куће и џокућства у Војводини* (Вуковић 1988: 113–245), додуше – једна од њих са другачијим значењем: *еведра*, *забай*, *мрежаје*, *омеџа* (али и *омеџача* и *умеџа*), *џодбијач* (али и *равнало*), *џодбој* (= цокна), *џејка*.

У *Грађи за речник џовора Мачве* (Лазић 2008) нашло се двадесетак лексема чији се фонетски лик и значење углавном поклапају са онима које је половином претпрошлого века забележио Ј. Балугџић⁵: *доручак*, *жмурав* (Ј. Б. *жмирав*), *завезак*, *издираџи се*, *кљчаџи*, *куџац*, *нерасџ*, *оџавина*, *џоводац*, *џраџав*, *уродџа*, *џејка*, *чанџризало*, *чанџризџи*, *чанџраџи*, *џишарка*. Као посебне одреднице у *Грађи* се налазе и: *близан*, *кркљав*, *моба*, *разонода*, *роџиџи*, *џоља*, али не и *ближњаив*, *кркаџи*, *мобџи*, *разонодџи* (*се*), *роџац*, *џољаџи*, којих пак има у Србским речима. Напомињем да се код Балугџића срећу само транзитивни глаголски облици *гочџаџи*, *курџалисаџи* и *одужџи*, док А. Лазић бележи само рефлективно *гочџаџи се*, *курџалисаџи се* и *одужџи се*.

Код одреднице *еведра*, у оквиру семантичких података, Балугџић даје и напомену да је реч о типу оградe код које је „прошће (или даске) положено, као овде у Србији (у Црниљеву – прим. С. М.) врљике“, а у *Грађи* се налази одредница *врљика*. Лексема *џејка* („овде значи оно, што у Срему струка 1“) у *Грађи* је забележена само са значењем „танак комад дрвета остао цепањем већег комада дрвета“. Одреднице *завезаџи*, *џраџ*, *џрљаџи* и *џара* носе данас у Мачви другачије значење од онога које је забележио Ј. Балугџић. Занимљив је податак да је лему *чини* Балугџић забележио као репрезентант семеме „гди се пређа сновајући прекршта између два коца, на место који после долазе цепци“, док се она у *Грађи* за

⁵ Има свега неколико речи код којих је Ј. Балугџић назначио да их је чуо *овде* (будући у Црниљеву – С. М.): сремачко *карабоја*, у Мачви – *муређеј*, сремачко *ласџавичњак*, у Мачви – *џаличњак*, *џејка* као одредница, уз напомену „овде значи оно, што у Срему струка 1“.

речник *говора Мачве* дефинише као „чаролије (...) које наносе коб особи којој су намењене“, али се након дефиниције ове леме упућује на глагол *снурати*, са значењем „одмотавати, парати“, уз пример *Снура ко вешица чине*.

3.

Инвентар лексичких јединица у разматраноме лексикографском прилогу, говорећи о врстама речи којима одреднице припадају, показује следеће: глагола има око 45%, именица – око 40%, придева – око 10%, а забележено је и неколико прилошких речи (тј. *наречија*). Очеvidно, овде именице нису, као што је уобичајено у речницима, најзаступљенија групација лексема, већ су то глаголи, међу којима је немали број медијалних. Овде нема ниједне одредничке речи представљене синтагматским или фразеолошким изразом, што се пак среће у дијалекатским речницима (Илић 2004: 92–93).

Лексеме субјективне оцене, пејоративе и деминутиве, Балугџић бележи само по изузетку. Тако ће се као посебна одредница наћи *босорка* „поругателна реч за стару бабу“, а *диљчица* ће (са квалификатором *смањан*.) бити убележена под одредницом *образдак*, уз њен синоним *диљка*.

У оквиру једног речничког чланка наћи ће се фонетске варијанте *залисџак/залисак*, као и *сируџка/суруџка*. Тако ће бити и са творбеним варијантама *овијојла* и *овијуша*, *шијањолац* и *шијањур*. *Обколеџи* и *обколиџи*, међутим, аутор ће дати као две засебне одреднице. *Разонодиџи* и *разонодиџи се* сместиће се у један речнички чланак, али ће нереклексивни глагол и његов рефлексивни парњак углавном бити давани као посебне леме (*издрачиџи* и *издрачиџи се*, *огуздаџи* и *огуздаџи се* итд.).

Као засебне лексичке јединице дате су и оне које потичу из једног семантичко-деривационог гнезда: *забаџи* и *забаџиџи*; *забедџи*, *забедџиваџи* и *забедџник*; *жмирав* и *жмириџи*; *накарадало* и *накарадаџи*; *џаћело*, *џаћелиџи*, *заџаћелиџи* и *разџаћелиџи*.

Посматрано са становишта савремених лексикографских принципа, граматичка је обрада лема у *Србским речима* – непотпуна, указано је само на неке од основних граматичких карактеристика њихових. Лексичке јединице нису акцентоване. Издвајам следеће податке о граматичким особеностима лема у осмотреноме лексикографском прилогу: а) именичке леме су без ознаке за показатељ рода, само са генитивним наставком; б) код придевских лема дати су облици за сва три рода; в) код глаголских лема даје се наставак за 1. л. јд. презента⁶, а ознакама *саври*.

⁶ Код *лаксийи* и *увремениџи се* даје се наставак за 3. л. јд. будући да се прва лексема употребљава само уз именицу *суџце*, а друга уз именицу *време*.

и *несаври*. указује се, додуше недоследно, на глаголски вид; г) уз прилошке леме стоји ознака врсте речи – *наречије*. Уз одредницу *оке* дат је и множински облик, а уз *украјини* се стоји назнака *безлични*.

Са специфичним морфосинтаксичким одликама појединих речи упознајемо се читајући следеће одреднице: *занављаи* ледином, новом земљом, *одасиреи* „кола застрга, или врећу“, *одуздаи* „коња одуздати“, где на основу објекатске допуне уочавамо и рекцијске особености ових глаголских лексема. Напомињем да у последњима двама примерима дефиниција садржи само наведене допуне.

Семантички подаци о одредницама у *Србским речима* дати су у неувек довољно концизним дефиницијама, а гдешто су дефиницијске јединице и нејасне, семантички недовољно информативне (*јоведарка* „а и птица једна“, као друго значење, или *мрмољак* „мала животињица у води“). Ипак, у понеком су случају примери помогли да се појасни недовољно јасна, непотпуна дефиниција.

У Балугџићевоме прилогу заступљена су сва три модела лексикографских дефиниција присутна у дијалекатским речницима: дескриптивна, синонимска и комбинована (Илић 2004: 95). А ако говоримо о семантичкој разради лексичких јединица, тамо где имамо једну лексему као репрезентант више семема (најчешће – двеју⁷), различите семантичке реализације у оквиру једног речничког чланка углавном су одвајане тачком и запетом, ређе су даване под бројевима (значења под 1 и 2), а само је по изузетку долазило до грешке и тада су оне бивале засебне одреднице (нпр. *најрајаи*).

Понекад је описни део дефиницијских јединица преопширан, па су то читаве реченице (нпр. друго значење леме *ајкача*), а понекад је, опет, дефиниција сведена на синонимски еквивалент⁸ (*измиваи* „што и изпирати“, курталисати „избавити“, наустнице „што и устмено“), иако остаје нејасно да ли је то баш увек потпуни еквивалент одређене лексема (код одреднице *одомаћини* се сам аутор релативизује еквивалентност: „готово што и препитомити се“). Код следећих одредница дефиницијска јединица састоји се само од немачког назива за дату домаћу реч: *бора*, *збабан*, *нераси*, *обколии*, *илеснив*, *јосамце*, *ремек*, *сок*, *сочан*. Каткад уз дефиницију на српском иде и немачки превод одреднице, као код *дочејаи* или код *ржаница*. Уз одредницу *забийљив* дато је немачко „ver-gesslich, der etwas leicht vergisst“, као и руско *забывчивый*. Лема *сиречи* објашњена је славенизмом *ирејјајсировоји*, а *сиречица* – са *ирејјајсировије*.

Код *забајини*, *забедини* и *забеђиваи* постоји само ознака глаголског вида и упућивање на видске парњаке *забађиваи* и *бедини* (којих

⁷ За *заојуцаи* су дата чак три значења: учестати; тући; одлазити.

⁸ Среће се и синонимски низ, нпр. *скораши* „фришак, тази, свеж“.

нема међу одредницама). Тако је и код *вабнутии* – *вабиџи*, *дојестии* – *јестии*, *окленуџи* – *оклеваџи*. Глаголске лексеме *омлиџавиџи* и *зајремџи* дефинисане су искључиво преко својих антонима *укруџиџи*, одн. *разиремџи*, при чему ових других нема међу одредницама. Одредница *џоумџи* се дефинисана је као „умереније од: полакомити се“ (ни *џолакомџи* се не постоји као одредница).

Глаголска лексема *зајаћелиџи* упућује се, без дефинисања, на именицу *јаћело*, а тако и *разјаћелиџи*. Уз *јаћело* је дат етнокултурни контекст у коме дата одредница функционише. Описни део леме *скуцаџи* се истовремено је и леп пример описа семантичке диференцираности: „а и оно, што се скукати се, само кад се рекне *скукао се*, онда се сажаљева, а кад *скуцао се*, онда се свети“.

Уз одредницу *ближњаив* стоји само „платно, које је пуно близни“, и тиме се ограничава „домен примене“ ове лексеме.

Само се уз једну одредницу, *лајаоџиџи*, квалификује њена употребна вредност: „чује се ретко и то од стари људи“.

Уз реч *зајжжџи* даје се дублет *ужжжџи* (кога пак нема као посебне одреднице), а у загради се упућује на *ужжџи* у Вуковом Рјечнику. Тако је код *коњица* у дефиницију уметнуто упућивање на одредницу *сиџеља* у Вуковом Рјечнику, а код *мрежаје* се само упућује на одредницу *крошње* у Рјечнику из 1818.

Лексикографски поступак упућивања забележен је код речи *кужель*; она се упућује на *десетџић* (као на свој саставни део).

У понекоме Балугџићевом речничком чланку наведени су дублети, али они нису дати и као посебне одреднице: уз *друсасџи* је дато *дрљоуснасџи* у загради, пре дефиниције; *образдак* – након дефиниције је наведено „ово се зове и: *диљка*“; уз одреднице *обезочиџи* и *џоџраџиџи* дати су, после дефиницијских јединица, дублети *обезобразџи* и *џоџуриџи*.

Префигиране глаголске лексеме упућују се на основне облике: *забедџи*/*забеђивџи* на *бедџи*, *најакоџиџи* на *јакоџиџи*, *одкрављивџи* на *кравџи*, *окончаџи* на *кончаџи*, *џрокаљуџџи* се на *каљуџџи* се, од којих нису сви забележени као посебне одреднице. Такође, *жмириџи* се упућује на *жмираџи*, а *забаџиџи* на *забађивџи* (које, опет, не постоји као лема).

Значења одредница у *Србским речима* нису нарочито издашно илустрована примерима, али ће се ови срести као потврде следећих речи: *горучџи*, *излиџиџи*, *измивџи*, *лоџом*, *немање*, *обиње*, *оџушак*, *одасџирџи* се, *џаче*, *џоимџи*, *џомиџај*, *џребраџи*, *сџречиџи*, *сџречиџа*, *џраканац*, *украџиџи* (се), *уречено*. Најчешће је уз одредницу давана по једна потврда. Пример или потврда могу бити и синтагматски: *горучак орања*, „живица која се за ¼ дана узорати може“. Занимљиво је да је пример дат уз одредницу *џрекословиџи* („неда ми ни прекословити“) аутор промумачио идиоматским изразом „неда ни бела зуба помолити“.

Понекад, међутим, пример „фигурише као денотативна или остензивна дефиниција“ (Драгићевић 2007), а то бива у случајевима када он сам послужи за дефинисање значења леме: *зайара* „нашао се у запари“ (иста констр. и на немачком), *нек* „нек је тврђи од камена“.

У оквиру појединих одредничких дефиниција Балугџић наводи и идиоматске изразе или пословице: *издираићи* „Издире као ревка на увратина“, *навечарје* „Познаје се свечар по навечарју“ и „св. Сави појутарје, веригама навечарје“, *називало* „његово називало, а туђе издирало“, *накарадаићи* „накарада, као баба у болести“, *мешев* „Тежи на свој метев“ (за онога кога мучи носталгија, иначе је то место на које се марви полаже храна), *уиоћак* „Тежко упоћку на бабином оплећку“, *чесмении* „Чесмени-та попадаја наша чешаљ у сурутки“.

* * *

„Пут ка изворним соковима живог народног језичког ткива био је олакшан сазнањем да идеално чистог народног говора и нема и да књижевни језик не мора бити копија свих појединости само једног говора народног. Тиме је отворено широко поље за градњу модерног српског језика не само на основу јужних говора већ и оних у Шумадији, Мачви, Банату и Срему, тј. оних средина које су, као цивилизацијски најнапредније, биле и главни носиоци националне културе и просвећености“ (Фекете 1993: 26).

И као што се дало очекивати, неке су од Балугџићевих *йределних речи* претрајале до данашњих дана, покадшто са делимице измењеним фонетизмом, и саставни су део лексичкога фонда савременог српског језика. Дакако, неке су се друге Балугџићеве речи изобичајиле, или су се изобичајила њихова значења, она која је он у својој лексикографској минијатури прибележио. Такође, значења појединих његових речи су померена, разликују се у извесној мери од значења која им придаје носилац нашега савременог језика.⁹

Овде помињем неколике речи уз које у *Речнику српскохрватској књижевној језика* (даље РМС) није забележено значење које им је приписао Балугџић: *кркаићи* „загушљиво а почесто кашљати“, *недостийжан* „у послу надзадан“, *овијуша* „женско, које се радо облачи, и у разгово-

⁹ У више наврата је о разликама између Вуковог и нашег савременог књижевног језика, превасходно осматрајући лексички ниво, писала М. Ивић; уп. Marković 2008: 1988 [245], 1990 [3], 2002 [8], 2003 [341], [342], 2005 [9], [359], 2008 [11a], [404]. Такође, овим се питањем позабавио и Ј. Кашић, посебно у тексту *Лексика Вуковој Рјечника и савременој књижевној језика*, прештампаном у монографији *Трајом Вукове речи* (Кашић 1987: 159–173).

ру увија се, пренемаже се“, *одбор* „жена, која уме лепо сновати, у ње је леп одбор; тј. лепо се одбира пређа испред цепаца, кад се навија“, *ѿребраѿи* „вели се за онога, који је на смрти“, *рскайѿи* (тј. *хрскайѿи*) „заплитати језиком“, *свероваѿи* „одржати реч“. Наведена су се значења или посве изобичајила или се чувају у оквирима супстандардног изражавања. РМС бележи, као друго по реду, значење „нанети непријатност“ уз лему *наѿруниѿи*, а тако и „слегати раменима“ уз лему *сажсимаѿи*. Оба ова значења дата су као једина уз лексичке јединице *сажсимаѿи* и *наѿруниѿи* у *Србским речима*.

„Многи Вукови изрази данас би се осетили као провинцијализми или архаизми било уопште, као лексеме, било по значењу у коме их Вук употребљава“ (Ивић 1957: 124). Овај навод М. Ивић може се применити и на поједине лексеме у Балугѿићевом прилогу из *Подунавке*, а које се налазе као одреднице у РМС: *скукаѿи се* „кукавно се сместити“, *издираѿи*, тј. *издрейѿи* „намучити се“, *клицаѿи* „клијати“, *накарадаѿи* „причати којешта“ (али не и *накаравало*), *насурорѿи се* „натуштити се; намргодити се“, *наусѿице* „у непосредном говору“, *обезочиѿи* „постати безочан“, *ѿовешѿиѿи* „похабати се“, *сѿречица* „сметња, запрека“ (преузето из Вуковог Рјечника), *увремениѿи се* „пролепшати се (о времену)“ (преузето из Вуковог Рјечника), *уречен*, тј. *уреѿи* „уговорити“. Такође, у РМС стоји ознака *ѿокр.* уз глаголску лексему *излишиѿи* „дотећи, бити довољно“.

И тако ће, учитељујући у Мачви, Јован Балугѿић знатно пре систематског и организованог прикупљања дијалекатске грађе у Србији, обављаног према унапред установљеним критеријумима, те знатно пре утврђивања лексикографских принципа финалне обраде тако сабране грађе, безмало век и по пре објављивања *Речника народноѿ ѿвора у Црној Реци* Миодрага Марковића, и *Речника ѿимочкоѿ ѿвора*, Јакше Динића, а тачно век и по пре објављивања *Речника ѿвора јужне Србије*, Момчила Златановића, кренути у сусретај својим колегама по језичком ентузијазму, аматерима у дијалекатској лексикографији, али врским познаваоцима говора у које су били уроњени од најранијег детињства. Године 1999. круг ће, на извесне начине, затворити Властимир Јовановић, учитељ, припремивши за штампу рукопис *Речника села Каменице код Ниша*.

СРБСКЕ РЕЧИ.

Цапомена.

Ни самъ не знамъ яко, зашто ми е пало на умъ, те самъ почео записивати речи, које се у речнику г. Вука не налазе; и то онако, како ми е кадъ кој у непосредно мое време на умъ дошла, или у разговору споменута: а садъ, кадъ се већ толико о езыку нашѣмъ пише, да е готово и судише *), ставио самъ до яко цописане ре-

*) Сувише великъ зато, што и оно, што се пише, слабо ко на умъ узима; тако и. пр. у I. св. Гласи. напоменуто е, да е око најважниѣгъ прилагателногъ „народный, ил, иѣ,“ јошъ пређе неколико година уздасано, па Нов. Читал. и данасъ се њиъ поносе. — Кадъ би се одјанпутъ правила утврдила, добро би било онда (а и садъ) поставити одну книжечку контролу; па да се за сваку овакову, њиво у очи падајућу, погрешку, у које обште-полезно заведење одређена глоба наплаћуе (шљавно)!!

чи у редъ, и са описанѣмъ читаоћемъ свету предаемъ њи; па ако се одъ њи и 10 нађу, које не би познате биле, и то ће доста бити.

Мало има речѣи, које самъ и у овомъ крају Србије чуо, него су највише изъ уста Сремаца црпљене; зато ће се доста њи наћи, за које се рећи може, да су предельне. Я самъ оне речи писао, кои значењ у поменутоме речнику не налазимъ, и о којима мислимъ, да безъ њи Србинъ не може башъ сасвимъ бити; а налази се јошъ доста речѣи, кои е значењ у Срему другогаче него овде, или е овде другогаче него у Срему, или речнику, — па и таковы, особито овде, доста се чује, које я мислимъ да су стране (о којима може бити да се и варамъ); а ни оны ни овы у речнику не налазимъ. —

Айкача, е; великѣи бичъ, којимъ се волови тераю, кадъ се оре; а и женско, које слабо ради, него само шврля и ковшта лупета, зове се: айкача, и айкара.

Ближнливъ, а, о; и. пр. платно; које е пуно близнѣи.

Бора, *е*: die Falte.

Босорка, *е*: поругателна реч за стару бабу.

Бочити се, *илъ се*: бочити се съ мыслима; бити се по памети; не споразумевати се съ кимъ.

Брчити, *илъ*: слице у точакъ ударати; наочити коло.

Вабнути, *елъ*: саврш. одъ *вабѣти*.

Варнути, *елъ*, саврш.; уклонити што и. пр. главу, кадъ оће ко да удари по нѡй.

Вашацъ, *шца*: болъ некѣй на табану, кои съ почетка сврби само.

Велепрѣти се, *илъ се*: поносити се у говору, и само као крозь зубе едва што говорити.

Весакъ, *ока*: гласъ, одзвѣъ (ехо), кои се у ноћи чуе. Одо на *весакъ*.

Глагољити, *илъ*: говоркати, поговарати; чуѣ се редко и то одъ стары людѣй.

Глотанъ, *тна*, *о*: лебъ одъ печености, неуређе-ногъ жита рђаво умешенъ.

Говедарка, *е*: жена говедарова; а и птица една.

Двопожацъ, *жца*: човекъ, у разговору да се разликуе одъ марве.

Десетиѣ, *а*: повесма огребене куделъ или бете-на два и два везую се, а десетъ овы заве-зака зове се десетиѣ.

Дожуђеѣ, *а*, *о*: едва доживѣвший; обично се рекне о детету, на кое родители ни муви пасти не даду.

Доколети, *елъ*: саврш.; безносленъ бити.

Доручакъ, *чка*: време одъ ютра на до ручка (= фруштука) — $\frac{1}{4}$ дана —; тако пѣвница, кои се за $\frac{1}{4}$ дана узорати може; зове се доручакъ орана.

Доручати, *алъ*: саврш. одъ *ручати*; не даде ми ни доручати.

Дочепати, *алъ*: саврш. добыти што, ergreifen; домчати.

Довести, *еделъ*: саврш. одъ *ести*.

Дрекъ, *а*: кола попявама застрга, да се пшеница на пшма носити може.

Дречанъ, *чна*, *о*: пуиѣ, вдаръ на и здравъ човекъ.

Друсластъ, а, о (дравоусластъ); кои велике, дебеле, посувраћене устне има.

Еведра, е; ограда одъ урваћне треске; а и онакова, у кое е проиће (или даске) положено, као овде у Србији врљике.

Елкти, љмъ; кои се скупе после сватона, надъ сви оду по девојку, те еду оно ело, кое е иза зуба остало, они сљну; невају песму.

Жадниѣ, њл, њѣ (задниѣ?); последниѣ већ да више нема; нема ни жадниѣ, н. пр. кукуруза у чардаку. *)

Жестити се, њмъ се; брижљиво око чега лютити се.

Жмиравъ, а, о; кои жмира; често трепће.

Жмирити, њмъ; савршн. глагола *жмирати, њмъ*; свећа, коя слабо светли, жмири.

Забатъ, а; оно, чимъ е таванъ кућниѣ или и друге какве зграде затворенъ; одтудъ

Забатити, њмъ; савршн. одъ: *забативати, њумъ*.

Забедити, њмъ; савршн. одъ бедити; а и

Забѣвати, њумъ; што и бедити.

Забедникъ, а; кои друге радо забѣује; мусуевца.

*) Ове рѣчи има и у Чехи, ал' кодъ њи значи ни *вданиѣ*, *тѣлет*.

Забитиѣвъ, а, о; *vergesslich*, *der etwas leicht vergißt*; забивчивиѣ; в. словарь. *)

Завевати, њмъ; о ономе, кои лено запева или неустройно пева, вели се да завевати.

Завезакъ, зма; мала врећница, или и велика непуна врећа жита, зове се завезакъ.

Зажижати, жемъ; што и ужижати (у речн. ужизати).

Залистакъ (залисакъ), тка; у лопте оно свако на три ћонка парче.

Занавлати, љмъ; лединомъ, новомъ земљомъ, виноградъ носивати онуда, кудъ е вода земљу излокала, или кудъ е слаба.

Заносити, њмъ; савршн. одъ занавлати.

Заопцати, њмъ; учестати, тући или одлазити.

Запара, е; напиао се у запарн, *er ist in der Werksgeheiß*.

Занакелити, њмъ; савршн.; види паћело.

Заповицати, њемъ; савршн. одъ

Заповрати, *рѣмъ*; текъ будзанто, и кудкамо
кога слати, само текъ не дати мира; а и за-
хтевати текъ штогодъ.

Запремити, *илъ*, саврш.; противно глаголу: раз-
премити.

Зацецелити, *илъ*; танко, са стиснутомъ гушомъ,
особито у протеривању каквомъ, говорити.

Завдати, *амъ*; не дати мира коме, него га задир-
кивати, било дѣломъ било речма; а

Завести, *едельъ*, саврш. одъ заедати.

Збаванъ, *а*, *о*: *zunjelig*.

Звопцати, *амъ*; дуго обилазити, изчекивати око
чи врата, и. пр. кодъ суда.

Зимогрежљивъ, *а*, *о*; кои в на зими врло слабъ;
коме в увекъ зима (у зими огрезнуо).

Зовнутъ, *а*, *о*; кои не банъ сасвимъ кодъ себе.

Извикатиъ, *а*, *о*; презрениъ збогъ неугодногъ вла-
даня.

Издирати, *рѣмъ*; са свомъ снагомъ што морати
радити. „Издире као репка на увратина.“

(Далѣ долази.)

*) Ове рѣчи има и у Хрватъ, одъ забити - забирати.
У.

СРЕДНЕ РЕЧНИ.

Папомена.

(Паставак.)

- Издирати се, репъ се;* са свомъ снагомъ, изъ петны жила, викати и колико не треба.
- Издрачити, илз, савриш;* очи са строгошћу избечити попреко.
- Издрачити се, илз се, савриш;* строго и попреко на кога у невовольномъ говору погледати.
- Излишити, илз, савриш;* истерати изъ шта, и пр. гледаћу да излишимъ и детету прслучићу (изъ каквогъ комада чое, за халъну одрастноме купљногъ).
- Изливати, алз;* што и изпирати. „Радишъ,“ или „говоришъ,“ текъ да съ тобомъ светъ уста измива,“ рекне се ономе, кои што непаметно ради или говори.
- Калцианз, а;* такса, кои се наплаћуе на кола, и друго коешта, кадъ за време вашара у варошъ улазе.
- Канѣ, ил;* месо оно выше трепавица, на чему обрве стое.
- Карабол, ос;* растѣије, кога е плодъ маликъ на гроздъ; овде ово зову *мурекентъ*.
- Клвчати, алз;* простирке, кецелъ, торбе и т. д. шарати.
- Клицати, а;* feimen.
- Кокоравъ, а, о;* коврчасте косе.
- Комешати, алз;* мешати, мутити: *узкомеша ме* узмучи ме; *комеша ме, мучи ме, преираћа ми* цреша.
- Кончати, алз;* дрво коноцемъ у бою умоченимъ за тесанъ бележити.
- Коньциъ, а;* дрво у стоељку (у речн. стоељка), или и у земљу забодено, на комъ се витао окреће.
- Конобати се, алз се;* са живљивъмъ какогодъ на край излазити, исплетати.
- Косирити се, илз се;* у оду са уздигнутомъ главомъ изиршено увјати се.

Кравалъ, *мл*; ело, кое се за онимъ, кои в у сватови, носн; одгудъ

Кравалноша, *с*; коя кравалъ носн.

Кравити, *илъ*; што смрзнуто, залеђено, да се одгрева, отоши метати или држати.

Крвати, *амъ*; загушљиво а почесто кашљати.

Кужелъ, *жлн*; два повесма уедно везана; в. десетињъ.

Купацъ, *ица*; меричица одъ оке, а и поиче, којомъ се ушуръ (улмъ) узима.

Курталисати, *ишелъ*; забавити, излечити.

Лаксити, *си*; сунце кадъ ближе къ западу иде, рекне се: „лакси сунце;“ (одгудъ: малакса-ти?).

Ластавица, *с*; свака она жљботица у главчи-не одъ кола, у коју се спице (паоци) уда-раю.

Ластавичити, *илъ*; жљбити главчину.

Ластавичилъ, *а*; сврдо, којимъ се за ластавице врти; овде се зове *наличилъ*.

Линити: „неће га линити,“ „мыслишъ да ће те линити,“ дакле што и: избавити, проћи.

Логолъ, *парѣице*; не лежи логомъ, т. е. не пао у креветъ, него одећи не може.

Луцацъ, *ица*; 1. дрво, кое дужъ колевке одозго-стон, те неда, да оно, чимъ е дете одъ мува

или комараца покривено, надне му на уста;
2. гроздъ съ лозомъ одсеченъ.

Люка, *с*; 1. на карабли и другимъ свиралама свака руна; 2. у сата меденогъ она свака и-мица, в. *оке*.

Маллазъ, *а*; кон слабо што научити може и хо-ће.

Мезулъ, *мл*; коцие безъ левчиъ.

Мекуша, *с*; трава мекана, ситна; а и сено одъ њъ.

Метевъ, *и*; место, гди се марви полагае (меће), „Тежи на свой метевъ;“ рекне се о ономо човеку, кон се вудгодъ одселио, али текъ не може да заборава свою постойбину, него е обилази, или се и поврати у њо.

Мобити, илз; мобу имати.

Мрежиге, га; оно, што у речи. *кросиѣ*:

Мрлоликъ, лѣка; мала животињца у води.

Навечарѣ, рѣ; вече дана когѣ, увече познатогѣ какогѣ дана. „Познае се свечарѣ по навечарю;“ „св. Сави поютарѣ, веригама навечарѣ.“

Наврањити, илз; наговорити кога на каквоѣ посао, кои ће зло по нѣга испати.

Називало, ла; туђа мука присвоена; „нѣгово називало, а туђе издирало.“

Накањити се, илз се; спустити канѣ; у неповолности каквој очи и оно, што в подѣ обрвама, спустити доле, оборити.

Накарадало, ла; кои зна кошта приповедати.

Накарадати, алз; кошта приповедати; „накарада, као баба у болести.“

Напакостити, илз; савршн. одѣ пакостити.

Насивати, алз; оспутакѣ довршивати.

Насуморити се, илз се; у неповолности каквој сневеселити се у лицу. Насуморило се време; пагуштило се.

Натрапати, алз; неразговорно и какогодѣ, крупно написати или навезти.

Натрапати, алз; у помрчини на штогодѣ наћи, пагазити.

Натрунити, илз, савршн.; напакостити, зло за зло вратити коме; „Богѣ му натрунио;“ напакостіо; злымѣ му вратио.

Натрутиѣ, тѣа, о; слабѣ; слаба здравля.

Паустице, нарѣч.; што и *устмено*.

Недорастникъ, а; мужко дете нашегѣ злотвора; а

Недорастница, це; женско, што мужко недорастникѣ.

Недостижанѣ, жѣна, о; у послу надзаданѣ.

Недотка, ке; кадѣ се на неумереномѣ или вои утиче разбоју тѣаѣни поврати, онда се съвдне стране не сабиѣ добро понучица, него

остае платно ретко; то се зове *недогка*; долази *недогка*.

Некз; у пословици: *некз* е тврђи одъ камена;
т. е.

Неманъ, *ил*; осудостъ; живи у свавомъ немано.

Нерастъ, *а*; вѣг Ебег.

Обезочити, *илъ*, саври.; немати стыда ни срама;
обезобразити.

Обишъ, *ил*; не зна никакowy обив, т. е. нема лукавства.

Обколети, *елъ*; или

Обколити, *илъ*, саври.; шгивден.

Ободилъ, *илъ*; неделл; Ѣ последњи, тежачи дана преко неделъ.

Образакъ, *дка*; оно, што се одъ велике или неравие, нееднаке, врлетне ниве у еданъ ма захвати, те се оре. Ово се зове и: *дилька*, *сманни*. *дильчица*.

Оброка, *ке*; у брда она два дужна, усмољномъ жицомъ (воццемъ) обмотана дрвета.

(Далъ слѣдуе.)

СРБСКЕ РЕЧНИ.

Напомена.

(Наставакъ.)

Обртань, *тия*; у кола оно, на чему предњи крај лотара стон; подъ њимъ е *полчица*, на онда осовина.

Овијола, *ме*; и: *овиоши*, *ше*; женско, кое се радо облачи, и у разговору увиј се, пренемаже се.

Овлашъ, нар.; везати овлашъ, т. е. не стегнути здраво.

Оглавина, *нег*; одъ улара и уздице, оно што копо на главу долази.

Оглушакъ, *шва*; за омлађе, кое оно, што му се заповеди, учини се да није чуло, каже се: „прима оглушке.“

Одапети, *шмелъ*; саврш. одъ *одапнати*, *пѣлз*; 1. што сането или зането одапети, н. пр. цунку, коњ; 2. умрети; *одапето е*, вели се злобно за онимъ, ког е умрѣо.

Одастрети, *елъ*, саврш.; кола застрѣта, или врећу.

Одастрети се, *елъ се*, саврш.; оддати се, упути се; „одастрео га Богъ на добро;“ „одастрео се на зло.“

Одборъ, *а*; жена, ког уме лепо сповати, у шъ е лепъ одборъ; т. е. лепо се одбира пређа предъ ценаца, кадъ се павија.

Одкрављивати, *швелъ*; в. *правити*.

Одолаћити се, *илъ се*; готово што и препити се. Него само што се туђе жициче кодъ чие куће одомаћи зато, што тамо пађе,

да му е болъ; а тако и човекъ, ког изъ чие куће редко кадъ избува.

Одолртањъ, *тия*, *о*; носмртанъ; безъ господара (санбиѣ).

Одужити, *илъ*, саврш.; 1. дугъ издужити, измити; 2. стваръ какву, колико и не треба, дугачку начинити.

Одуздати, *алъ*, саврш.; кога одуздати; а

Одуздати се, *алъ се*, савр.; 1. одуздао се коњ; 2. отети се, никогъ не слушати, осамовљити.

Окленути, иелъ; савршн. одъ оклевати.

Окончати, амъ, 1. савршн. одъ кончати; 2. свѣдати, договорити се, свршити, наредити; рѣшити.

Окленано, нар.; маторо сасвиамъ; старо окленано. Окравичити се, илъ се, савршн.; поправити се; бољь нагледати после слабости, болести.

Окце, ета, множ. окца; у сата меденогъ оне яме. Олега, е; съ чимъ се пећь вал; на жарачъ привезана криа, или коровъ, сено.

Омлитасити, илъ, савршн.; противно глаг. укруктити.

Оптати, амъ, савршн.; човека у крађи застати, салетити и уватити.

Опутати, амъ; опуте правити.

Очайшикъ, а; човекъ у невољи осамалъ.

Падрицати, амъ; дѣломъ или речма задиркивати злобно.

Пакостити, илъ; потайно коме зло чинити.

Палацати, амъ (Ресав. цалати); езикомъ немировати; вѣи езикомъ палаца, т. е. измала га

и увлачи тако итро, да се не може догледати.

Палъка, е; мало неко, плитко коритавце, конмъ се пшеница подбѣи, вѣ.

Парта, те; ма у каквогъ сувва уздужъ стоѣћа пруга, а и у платна; условица.

Паче, нар. (само овде); „бы ће ми сена до Благовести, паче тамо до Ђурђева дне;“ дакле као онај и готово, кадъ се као парѣне употребе.

Пакело, а; одъ танкогъ платва (бурунѣука) убрадачъ, конмъ се наћели девојка предъ што ће на венчанъ поћи; т. е. уздужъ пресомѣнъ замакне се као марама за вратъ, на прсима не прекрштава се, него исподъ оба два назува промолѣнъ; на леђи се састави и свеже; и ово се зове

Пакелѣти, илъ.

Плесниъ, а, о; verschimmelt.

Повештанъ, а, о; изпешентъ, остаренъ и. пр. шеширъ; а

Повештати, *илз*, саврш.; изнети, остарити одећу какву, н. пр. шенирѣ, прелукѣ и т. д.

Повысити, *илз*, саврш.; выше учинити; у молитви: „повысен га (дете),“ или: „повысен ий (децу), Боже, оснажи ий,“ и т. д.

Поводацъ, *дца*; у улара оно осимъ оглавине.

Подбѣлчъ, *а*; 1. стрѣя, покривачъ рогозомъ, трескомъ и т. д. подбѣшъ; 2. дрво, алатљика една, којомъ се подбѣи.

Подбой, *ол*; патосъ у штали (кошари коньској).

Подули, *иѣлз*, саврш.; подъ штогодъ отићи.

Подлажанъ, *жилз*; оно преко дрво исподъ срчашице, које не да да руда падне доле.

Подлуцити се, *и се*, саврш.; лебъ или ногача, кадъ се горњи кора одлосне.

Поижати, *илзѣлз*; понмѣлѣмъ, душомъ, т. е. устао самъ, загушило ме е, на едва динемъ, оће да ме загуши.

Помышлѣи, *ил*; камо се у првѣи помышлѣи, рекне се ономе, кон вѣшъ на измаку ручка дође.

Помољникъ, *а*; свакѣи онаѣ канѣтићѣ, коима е дойнѣи амъ за горнѣи привезанъ, да не снадне доле на ноге.

Помољница, *е*; у возаѣи кола две дугачке мотке, које уздужъ на краѣи пречага стоѣ, те се на ѣи сноплѣ и сено дене.

Помривати, *куелз*; лицемъ и очима кога ономопути предъ другима, да оно што е почео ни чинѣ, или не говори.

Помрѣнѣти, *илз*; саврш. одъ помривати.

Поневидити се, *илз се*, саврш.; съ гордошѣу одъ свои познати понети се.

Поневѣситъ, *а*, *о*; поносномъ гордошѣу сирѣшѣу свои познати надуванъ.

Понеданъ, *а*, *о*; лебъ н. пр. кадъ е пресланъ, или нѣ за рукомъ дошао, понеда се, т. е. добѣе беле бѣске по кори.

Посалце, нарѣч., *theisweis*.

Потрагушице, *а*; мали послови, около кон се више пута еднимъ трагомъ иѣи мора; пошпурице.

(Далѣ слѣдуе.)

КОРСКОЕ РЕЧИ.

(Наставак.)

Поумати се, амъ се, саврш.; умерениѣ одъ: *полакомити се.*

Почепати, амъ, саврш.; доста пута радъ чега одлазити, и искати.

Пребрати, беремъ, саврш.; „нема ништа одъ нѣ-

га, пребрао в,“ вели се за онога, кои е на смрти.

Превртљивъ, а, о; непостоянъ у нарави.

Прекословити, имъ, саврш.; противно рећи, доказати; „неда ми ни прекословити;“ т. е. неда ми бела зуба помолити.

Прилизивати, ла; кои нерадо сванта еде, пробира много.

Прелизисати, зуемъ; нерадо сванта емъ; оћу, нећу едемъ; биркамъ.

Преручивати, чуемъ; изъ едногъ суда у други што сасути.

Преручити, имъ; саврш. одъ *преручивати.*

Пресвинути, емъ, саврш.; край ватре или на нећи врелой обожъ или што друго тако изгорети, да само пожутн, а љ сасвимъ не прогоре.

Преседластъ, а, о; криво, онако као што седло одозго изгледа.

Пржина, не; мотка, у соби или у ваити исподъ греда обешена, преко ков се пређа, простирке и т. д. превисую.

Прителмовати, лувемъ; страну неправедно држати коме.

Прокаможати се, амъ се, саврш.; 1. в. каложати се; 2. окупати се, умити се какогодъ.

Прословити, имъ, саврш.; рећи, проговорити штогодъ.

Размоктити, ти се; ватра, влада каква кадъ се разгоре.

Разонодити, имъ, саврш.; у болести кога поразговорити, довести къ себи; *разонодити се, имъ се,* у болести къ себи доћи.

Разнаћелити, *млз*; в. наћело; младу обично тре-
ћий дань разнаћелавано.

Разрогачити се, *илъ се*, саврш.; са избегенимь
очима на кога оштро, строго погледати, у-
место одговора на какво неповолно пы-
тань.

Разтишити, *илъ*; саврш. одъ *тишити*.

Ревул, *лв*; овца дугачке, аласате вуне.

Режань, *жил*; за ћевапъ изсеченогь мяса свако
парче зове се режань; а тако исто и одъ
ябуке, сланине и т. д. одсечени (одрезани)
залоган.

Релекъ, *а*; *Rinnselk*.

Ржаница, *цз*; ражъ, *vet Rosten*.

Ропаць, *пца*; оно што човека, гдекогь на два на
три дана пре, предъ смртъ нападне, на изъ-
пѣга клокоће, иче се здраво; одтудъ

Ропићати, *ке*.

Рекавина, *цз*; на илећки и край ребара оно што

Скуцати се, амъ се, савриш.; одъ глади слабъ изгледати; а и оно, што скуцати се, само надъ се рекне „скукао се,“ онда се сажалѣва, а надъ *скуцао се*, онда се свети.

Слукъ, а, о; одвѣтъ сколучено, и. пр. коса.

Смакъ света; страшний судъ.

Сокъ, а; der Saft.

Сочанъ, а, о; säftig.

Спречити, имъ, савриш.; пренятствовати, и. пр.

Богъ ће нѣга съ чимгодъ спречити; спречило ме е нешто друго, па нисамъ могао.

Спречица, це; пренятствіе, препона, и. пр. имао самъ неку спречицу; да ми ніе те спречице.

Средоруса, се; преполовљѣнъ, среда преполовљѣна.

Стабуля, ль; шуналь дрво на 4' дугачко, у земљу мало увонано, те у нѣму селяшке прећу луке (кунаю).

Тегельсати, *ишелз*; огрљаницу или запошке штеповати.

Тегельски, нарѣч.; рубити или шити онако као што се тегельнице.

Телеругинз, *а*; отирнутый злопамтило; кои се немисли, нит' е се падати да ће се повратити; непримирљивај.

Телеругини, *иџ*; женско, ков најманю увреду дуго памти.

Тикачъ, *а*; ткачъ, *вс* Weber.

Тиньити, *илз*; погачу, ленино и т. д. тањити; дланомъ претискивати, лупкати.

Толпти, *илз*; пшеницу или зобъ косити косомъ, на којој е толи привезана.

Траканацъ, *ица*; обично се говори у множ. *траканици*; гласови неугодногъ владани. „Стижу траканици;“ т. е. одриваю се, чуоу се неваљаства.

Трапати, *алз*; поћу невесто ићи, басати, посрвати; 2. постие дане премршивати, одтудъ трапава (себична) недел.

(Крај слѣдуе.)

СЛОВЕСНИКЪ ИМЕНА.

(Крај.)

- Трапъ, а;* одъ кола трагъ. У својо кола не ед-
накъ трапъ; зато е Сремцу тежко или бач-
ванскимъ траномъ.
- Трапавъ, а, о;* кои е невешть по ноћи или.
- Траношъ, а;* сушч. одъ трапавъ.
- Трлти, иль;* наглити онамо, кудъ безъ допуш-
тења не слободно или или улазити.
- Трмалити, иль;* саври одъ трлти.
- Треленити, и се;* после дугогъ мутногъ, кишо-
витогъ, зимногъ времена болъ настати, из-
ведрити се.
- Трлети, иль,* саври; не лезати логомъ, а слабъ
изгледати.
- Третиш, иь;* узеть; умапуть; съ којомъ частію
тѣла надзаданъ.
- Трратити, иль,* саври; „гледати дати украсимъ“
т. е. да се укне.
-
- Трратити се, и се,* безличный; „украти му се нѣ-
гова влада;“ т. е. изгуби ону власть, моћъ,
силу, право кое е имао.
- Трлебикъ, бка;* живо брашно, кое се нађе у добро
неумешеномъ, неизтреномъ лебу.
- Трмилати, иль;* жицу међъ прстима увияти.
- Трптанъ, тпа, о;* слабъ, мршавъ; ситногъ састава
тѣлесногъ.
- Трполакъ, лка;* чворићи кучиниви, кои се виде по
платну. „Тежко упоћку на бабиномъ оплећ-
ку;“ ерь га она по толико пута покнима
губи, мислећи да е ушь.
- Трречень, а, о;* уговорень, опредѣлень.
- Трречено, огъ;* указано, опредѣлено. „Подай му
уречено, на га се не бой;“ рекну за пона.
- Трродица, це;* растеніе неко у щеници; зрно му
е ситно, вугасто; одъ уродице е лебъ го-
ракъ.
- Тртанати, иль;* улагати, уметати, и. пр. клипове
или рукаве у кошулю, альину и т. д.
- Трблакъ, лка;* пређа, коя не може да стане у бр-
до, него се пусти.

Уелчити, илѣ; или *с'елчити, илѣ, савриг;* 1. издрто што сѣ конци безѣ закрне какогодѣ закрпити; 2. проквирцати.

Ценка, ке; овде значи оно, што у Срему струка 1.

Чангризалица, це; женска, која има обичај псовати, грдити непрестано, а текѣ будзашто.

Чангризало, ла; мужко, што женско чангризалица.

Чангризати, алѣ; псовати, карати, речма задиркивати.

Чантрати, алѣ; после свађања едно те едно поговарати, на свађањѣ подбунђивати.

Чесменитѣ, а, о; кои себе за најчистијегѣ држи, а све друге за нечисте. „Чесменита попадија наша ченала у сурутки.“

Чини, ний; гдѣ се пређа сповајући прекршта између два коца, на место кои после долазе ценци.

Чова, ве; на мотку навјено сено или трава, која се између две ливаде забодѣ, па се одѣ противно стране управо на ову мотку гледајући иде, те се тако ливаде разгазе; начини се гажња.

Шара, ре; грождѣ кадѣ почне зрети.

Шеладина, не; купусна главница, која се добро

пезавѣ, неуглавичи, него остане само мличѣ.

Шисарки, не; укваренѣ жирѣ (?).

Шпаньодацѣ, лца; или, *шпанторѣ, а;* црвенѣ, дугуљастѣ пасуљѣ.

Влотина, е; die Falte, ал' различна одѣ боре. 0

У Цришљву.

Јованѣ Балунѣићѣ.

Додатак

Одреднице које недостају у приложеном скенираном примерку *Србских речи*:

Рскавица, це; на плећки и крај ребара оно што нит је месо, ни кост.

Рскање, ња; језиком заплетање, мутање.

Рскаји, ам; мутати помало, заплитати језиком.

Румаји, ам; јести што жељно, гушећи се и плескајући уснама.

Рушинаја; женска која је доста узрадила кошуља, простирки, итд.

Савијаји се, јам се; присвајати се коме, налазити се код кога.

Сажимаји, ам; раменом место уснама одговарати, мицати.

Свероваји, рујем; саврш.; одржати реч.

Сдушији се, им се; саврш.; сложити се, пазити се, једном душом дисати.

Сирујка, ке; што и *сурујка*, од стари људи чује се.

Скораињи, ња, ње; фришак, тази, свеже.

Скукаји се, ам се; саврш.; у невољи, слабости, жалости, рђаво изгледати.

.....
Сјашији се, им се; саврш.; од глади трбу утањити.

Сјокласа, се; растеније неко налик на зоб, измеће се у пшеници, кад се ова у пресно орање посеје, од ње је хлеб плотан.

Сјрука, ке; 1. у сваке, било на стукане, на склад, било на исцане оране њиве или образдка, има две струке, в. *цейка*; 2. у лотара, она два дугачка дрвета; горње се зове *јорњака*, а дојње *дојњака*.

Сувишак, ика; што одашта претече, или се дода нашо.

Сушии, а, е; истоветни; тако за сина, који је сасвим очине нарави, вели се *сушии ошац*.

Тамник, а; котарица тако оплетена да се тек одозго рука промолити може. У њему се обично ораји држе.

Тејаљ, ља; прошивач уздуж по огрљци (јачици, крогну) од кошуље и запонцима (псецлама) штеп.

ЛИТЕРАТУРА

Бошњаковић 1985: Жарко Бошњаковић, *Пасијирска терминологија Срема*, Нови Сад: Филозофски факултет – Институт за јужнословенске језике.

Вуковић 1988: Гордана Вуковић, *Терминологија куће и јокућсја у Војводини*, Нови Сад: Филозофски факултет – Институт за јужнословенске језике.

Вуковић и др. 1984: Гордана Вуковић, Жарко Бошњаковић и Љиљана Недељков, *Војвођанска коларска терминологија*, Нови Сад: Филозофски факултет – Институт за јужнословенске језике.

Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексиколоија српској језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Ивић 1957: Милка Ивић, *Једно њоређење Вуковој језика са нашим данашњим књижевним језиком*, Зборник за филологију и лингвистику I, Нови Сад, 114–126.

Илић 2004: Мирјана Илић, *Тийови лексикографских дефиниција у дијалекатским речницима југоисточне Србије*, Дијалектолошка истраживања I, Ниш: Филозофски факултет у Нишу – Студијска група за српски језик и књижевност, 91–109.

Кашић 1987: Јован Кашић, *Трајом Вукове речи. Чланци и расправе*, Нови Сад: Матица српска.

Лазић 2008: Анђелка Лазић, *Грађа за речник јовора Мачве*, Шабац: Културни центар.

Marković 2008: Milena Marković, *Bibliografija Milke Ivić*, u: *Lingvistika Milke Ivić*, [priređili] Predrag Piper i Milorad Radovanović, Београд: Библиотека XX век, 172, 295–345.

Рјечник 1818: *Српски рјечник (1818)*, Дела Вука Караџића (приредио др Павле Ивић), Београд: Просвета, 1969.

Рјечник 1898: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник истумачен немачкијем и латинскијем ријечима, њређе «државно» издање*, у Биограду 1898.

Фекете 1993: Егон Фекете, *О Речнику српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*, Сто година лексикографског рада у САНУ, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 21–49.

София Милорадовић

НЕЗАМЕЧЕННАЯ МИНИАТЮРА ДИАЛЕКТНОЙ ЛЕКСИКИ

Резюме

В настоящей работе речь идет об отдельных лексических единицах, большей частью о сремских диалектизмах, содержащихся в лексическом приложении *Србске речи* (Сербские слова), автором которого является Йован Балугджич. Данное приложение опубликовано в 1848 г. в журнале *Подунавка*. Отдельные заголовочные слова из приложения Балугджича связаны с некоторыми леммами из *Сербского словаря* (1852). Такие слова имеются также в книгах *Војвођанска коларска терминологија* (Воеводинская колесная терминология), *Пастушеская терминология Срема* (Пастирская терминологија Срема), *Терминологија дома и домашней утвари в Воеводине* (Терминологија куће и покућства у Војводини). Лексику т. наз. народной терминологии в *Сербских словах* можно распределить на различные семантические области, однако самая большая часть слов обозначает понятия и действия, связанные с колесной и ткацкой деятельностью, а также со скотоводством. Леммы в *Сербских словах* рассмотрены с точки зрения современных лексикографических принципов (грамматическая обработка, семантические данные, дублеты, аутентичность показаний). Некото-

рые из местных слов, имеющиеся у Балугджича, иногда с частично измененным фонетизмом, являются составной частью лексического фонда современного сербского языка. Другие вышли из употребления, или их значения перестали быть актуальными, в то время как значения отдельных слов из *Сербских слов* отличаются от значений, привычных для носителя нашего современного языка.